

“LY TAO” – SỰ KHỞI ĐẦU CỦA NGHỆ THUẬT THI CA CỔ ĐIỂN TRUNG QUỐC

LÊ THỊ THANH THỦY *

Khuất Nguyên (340 – 278 trước Công Nguyên), người nước Sở, ở thời Chiến Quốc. Ông là một nhà thơ vĩ đại của nền văn học Trung Quốc.

Sáng tác của Khuất Nguyên để lại đến ngày nay còn có “Ly tao”, “Cửu Chương” (9 bài), “Cửu ca” (11 bài). “Chiêu hồn” và “Thiên vấn”... Mỗi áng thơ ở đây có một nét đẹp riêng về nghệ thuật. Nếu gộp chung lại, thì đó là một khung trời nhỏ, có những vì sao lung linh. Riêng “Ly tao” lộng lẫy, có sức tỏa sáng mạnh mẽ, dường như nó hội tụ được tất cả vẻ đẹp của những vì sao chung quanh. Nền thi ca Trung Quốc, sau Kinh thi đến Khuất Nguyên lại có bước phát triển mới, có ảnh hưởng rộng lớn tới thi ca đời sau.

Chỉ nói về mặt nghệ thuật, “Ly tao” đã có những nét đặc trưng về thể loại, cấu trúc, cách xử lí tài liệu, phương pháp sáng tác và cách xây dựng hình tượng thơ độc đáo.

Trước hết, Khuất Nguyên đã tiếp nhận ảnh hưởng Kinh thi, phá vỡ những câu thơ 4 chữ của Phong Nhã, sáng tạo ra thể “Tao” với những câu thơ 7 chữ xen kẽ các câu 5 và 6 chữ. Vẫn bằng, vẫn trắc ở cuối câu, có xen chữ “hề” để đưa đầy nhịp điệu, mang phong vị ca dao dân ca ở phương Nam. Nhìn chung, hình thức thơ khá tự do, câu thơ biến hoá, số câu không hạn định, mở ra khả năng biểu hiện rộng lớn cho thi ca. “Ly tao” là bản trường ca bi tráng, tổng kết cả cuộc đời với những thăng trầm trên con đường đấu tranh thực hiện lí tưởng chính trị, giữ gìn tiết tháo của một thiên tài nhân cách lớn. Về bố cục bài thơ, có nhiều quan điểm chia khác nhau, nếu tách bạch chia nhỏ, e không ổn. Bài thơ trữ tình nồng hậu này có nhiều ý nghĩa tiếp nối đan cài, nếu nhìn khái quát sẽ thấy hai phần rõ rệt, 180 câu thơ đầu, thiên về thể giới hư ảo thực, trừ năm câu cuối, 186 câu thơ còn lại thiên về thể giới hư ảo. Nếu ở phần trên là những nỗi đau đớn vỡ chia li thì ở

---

* NCS, Trường ĐHSP Tp.HCM.

phần dưới là cuộc hành trình lên thế giới nhà trời để tìm bạn lòng, thực hiện lí tưởng. Hai thế giới này chia ra nhưng không hoàn toàn cách biệt, trong thực có ảo, trong ảo có thực. Thế giới hư ảo chỉ là cái bóng của thế giới thực nhưng giá trị nghệ thuật ấy có tác dụng nhân đôi. Nó phản ánh tính chất quyết liệt của cuộc đấu tranh và kết cục thật bi thảm. Cấu trúc bài thơ là một sáng tạo nghệ thuật, tạo nên hình tượng thơ đẹp và có sức biểu đạt lớn.

Để xây dựng hình tượng thơ, ở đây Khuất Nguyên đã sử dụng nguồn tài liệu vô cùng phong phú. Cả thế giới thần thoại, truyền thuyết, lịch sử với bao vật thể vũ trụ, thiên nhiên đất nước và hàng trăm thứ hoa thơm cỏ lạ đã được tập hợp lại, dệt nên bức tranh vừa thực vừa ảo, vô cùng tráng lệ. Nhà thơ đã mượn hình thức tự sự hỗ trợ cho nét bút lãng mạn trữ tình với trí tưởng tượng và tài hư cấu thần kì, tạo nên cái thần, cái hồn của bài thơ khoáng đạt, cao rộng mà vững chắc, rực rỡ tươi mát mà khỏe khoắn, lại vừa thiết tha vừa bi tráng.

Tiếp thu nghệ thuật phú, hứng của Kinh thi, Khuất Nguyên đã phát triển chúng ở “Ly tao” đạt đến trình độ hoàn mỹ. Tỷ, hứng ở đây không còn là những minh dụ đơn giản, cô lập, mà biến thành những ẩn dụ, những tượng trưng, liên kết trong hình tượng thơ, biểu đạt những ý tưởng trừu tượng thành cụ thể, bóng bẩy, đa nghĩa, rất có giá trị nghệ thuật. Đoạn thơ từ câu 183 đến 208 trong “Ly tao” sử dụng bút pháp lãng mạn, tượng trưng và hư cấu rất tuyệt vời. Hình ảnh nhà thơ bay vào bầu trời, đi tìm bạn lòng ở thế giới thần tiên là mẫu mực về thi pháp cho loại thơ du tiên kì mộng. Chất liệu thơ được khai thác từ nguồn thần thoại, truyền thuyết lịch sử. Ngôn ngữ cách điệu trong các hình thức nhân hoá, ẩn dụ rất khéo. Nhà thơ kêu gọi Hy Hoà đánh xe cho thần mặt trời đi chậm lại, có lúc lại bẻ cành nhược một chấn ngang đến Thương Ngô, Huyền Phố, Phù tang tìm kiếm bạn lòng. Tất cả rồng phượng, thần trăng, thần gió, sấm sét, giông bão, cầu vồng, móng cụt ... đều được nhân hoá, thành bạn đường đưa rước, chào đón, hầu hạ và chịu sự điều khiển của nhà thơ. Cuộc viễn du trên thượng giới diễn ra thật rầm rộ, hùng vĩ với hồn thơ bay cao trong mộng ước, nhưng đáp lại tấm lòng son đối với nước Sở của nhà thơ chỉ là sự phủ phàng. Cửa trời vẫn im im đóng. Lính canh vẫn đứng tựa cửa đứng nhìn. Thế giới nhà trời cũng chẳng hơn gì đất Sở, chẳng tìm kiếm đâu ra con đường tìm kiếm khát vọng lí tưởng. Toàn bộ đoạn thơ còn là hình ảnh ẩn dụ tượng trưng diễn tả ý tưởng tuyệt vọng đến tê tái.

Những bài thơ **Cửu chương**, **Cửu ca** cũng mang ít nhiều đặc trưng nghệ thuật của Ly tao. Riêng **Chiêu hồn** có thêm lối miêu tả phóng đại khoa trương đặc sắc. Còn **Thiên văn** lại thể hiện tài biến hoá linh hoạt khi trình bày hàng trăm câu hỏi ở bài thơ.

Xưa nay, người Trung Quốc rất coi trọng Kinh thi và Sở từ, xem đó là mẫu mực của thi ca. Lưu Hiệp (465 – 520) ở thời Nam Bắc Triều khẳng định: “Sở từ văn khí vượt quá người xưa, ngôn ngữ hơn hẳn đời sau. Tác phẩm phong mỹ tuyệt vời làm sững sốt khó lòng có người sánh được” (Văn tâm điêu long – Biện Tao, trang 34). Lý Bạch (701 – 762) đời Đường từng ca ngợi: “Khuất Bình từ phú huyền nhật nguyệt Sở vương đài tạ không dương khâu” (Thơ Khuất Nguyên vẫn sáng cùng nhật nguyệt, còn lâu đài của vua Sở thì biến thành gò hoang). Lời bàn của “Thi tiên” không chỉ đối lập hai nhân cách mà còn khẳng định giá trị bền vững, bất hủ của thơ ca Khuất Nguyên. Quả thực, sáng tác của Khuất Nguyên đã đạt đến trình độ nghệ thuật hoàn mỹ nên có sức sống trường cửu và có ảnh hưởng rất rộng lớn. Ban Cố (32 – 92) đời Đông Hán cho rằng Ly tao “là cội nguồn của từ phú”. Thực tế, Tống Ngọc người nước Sở, cùng thời Khuất Nguyên đã mô phỏng Ly tao sáng tạo ra “Tao thể phú”. Sau này các nhà thơ đời Hán như Giả Nghị, Mai Thặng, Tư Mã, Tương Như, Dương Hùng ... đều chịu ảnh hưởng của loại phú này. Người phương Nam chịu ảnh hưởng của sở Sở từ sáng tạo ra những bài thơ từ, câu 7 chữ, thường có chữ “hề” để đưa đẩy âm điệu, mang đậm màu sắc ca dao dân ca. Các thế hệ thi nhân đời sau đều học tập lối cách điệu ngôn ngữ phong phú của Khuất Nguyên, tìm trong đó những vẻ đẹp tu từ làm tăng giá trị biểu đạt của thơ. Hồn thơ Lý Bạch hào phóng, khoáng đạt bay cao trong tưởng tượng có nhiều điểm gặp gỡ nét bút lãng mạn của Khuất Nguyên, nhất là những bài du tiên kì mộng du sơn ngoạn thủy của ông. Nhìn chung đó là những cây bút chân chính có trách nhiệm với non sông đất nước, biết quan tâm đến nỗi ưu hoạn của dân thì đều tìm đến Khuất Nguyên và ít nhiều ảnh hưởng nghệ thuật của thơ ông. Ở Việt Nam, thơ Khuất Nguyên thâm nhập từ nhiều thế kỉ trước. Những hồn thơ lớn như Nguyễn Trãi, Nguyễn Du, Cao Bá Quát, Nguyễn Công Trứ ... đều có tình tri âm, tri kỉ với Khuất Nguyên.

Nguyễn Du có hai câu thơ nổi tiếng :

“Tông quốc tam niên bị phóng trục

Sở từ vạn cổ thiện văn chương”

(Nghị thủ – 1 trong “Bắc hành tạp lục”)

Dịch là

“Ba năm cổ quốc đọa đày

Sở từ muôn thuở bậc thầy văn chương”

Thiết nghĩ, muốn nói thật nhiều cũng không thể nói hết giá trị và ảnh hưởng rộng lớn của thơ Khuất Nguyên. Vậy mà chỉ với hai câu thơ lục ngôn, Nguyễn Du đã nói hộ chúng ta tất cả. Văn chương bậc thầy muôn thuở là đứng trên tất cả, trước hết là vai trò khai đường mở lối, dẫn dắt hậu thế. Lời đánh giá của Nguyễn Du đối với văn chương Khuất Nguyên thật thỏa đáng. Chúng ta học tập Khuất Nguyên chính là thể hiện tấm lòng trân trọng, biết tiếp thu những tinh hoa nghệ thuật của văn hoá nhân loại.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Tạ Quang Phát (1991), *Kinh thi*, Nxb Văn học Hà Nội.
- [2] Trần Xuân Đề (1972), *Khuất Nguyên – Nhà thơ yêu nước*, Nxb Giáo dục Hà Nội.
- [3] Nhiều tác giả (1997), *Lịch sử văn học Trung Quốc 1*, Nxb giáo dục.
- [4] Lưu Hiệp (1997), *Văn tâm điêu long*, Nxb Văn Học Hà Nội.
- [5] Khâu Chân Thanh (2001), *Lí luận Văn học nghệ thuật cổ điển Trung Quốc*, Nxb Văn Học.
- [6] Lương Duy Thứ, Nguyễn Lộc (1997), *Tuyển tập thơ ca cổ điển Trung Quốc*, Nxb Trẻ, tr.70 – 126.

Tóm tắt :

“Ly tao” – sự khởi đầu của nghệ thuật thi ca cổ điển Trung Quốc

Bài viết giới thiệu về giá trị nghệ thuật thơ Khuất Nguyên và tập trung khai thác những nét đặc sắc ở “Ly tao”, tác phẩm xuất sắc nhất của ông. Ở đây, nhà thơ đã có nhiều sáng tạo nghệ thuật đưa thi ca Trung Quốc lên bước phát triển mới và có ảnh hưởng sâu rộng đến thi ca đời sau.

Abstract :

**“Ly Tao” - The beginning of new developing stage in
Chinese classical poetic art**

The article introduces the artistic values of Khuat Nguyen's poems and focuses on analyzing the special characteristics of “Ly Tao”, his most excellent work of art. In this poem, the poet had a lot of artistic creativity which enhanced a new stage of development for Chinese poetry and has made a deep influence on the next generations of poetry.